

130; Тодоров, 1973:36-37].

Днес по поречието на Струма и Места големите тъпани с диаметър 800-900 мм от дърво и кожа са само спомен. Срещат се рядко направени по традиционна технология и материали по-малки тъпани, но най-често се използват басови барабани от синтетични материали с метални обръчи и plastikови мембрани, с диаметър 400-500 мм.

При старите тъпани от Югозападна България кръглата дървена рамка (*обръч, чембер, къснак*) се прави от леска, орех, бук, кестен. При изработването на обръча дървото се е “извивало на пара” [АИФ, I № 100, с. 11; Б., с. 17].

Мембраните (*кожи, дери*) прикачени от двете страни на обръча са от овчи и агнешки кожи. Те са опънати и завързани с “въжета върху чембера” [АИФ, I № 100, с. 10-11; Б., с. 17]. Кожите се опъват и навиват върху дървен обръч (*чумбер*). Дървените обръчи се поставят върху корпуса и затягат с въжета (*сизимки*).

Голямата палка (*токмак, тапанарка, чукалка, крокулка*) се изработва от твърдо дърво, “дебело и здраво” – бук, круша, орех, акация [АИФ, I № 100, с. 10-11; Б., с. 17; Ч., с. 10; М.М., с. 34]. Предпочита се от бук, защото “е най-лека” [Д.К., 10/2001, с. 51]. “Делкат” *токмака* с ножче и стъкла, за да постигнат подходяща форма: “Така я направих, да е лека и фина. Щото самия удар като удариш, отива си баш на центъра. И леко да удариш, то отговара. Е така да си спуснам ръката, он си отговора точно. Това е ного важно за токмако” [О.Ф., с. 52].

Малката палка (*прачка, чибук, чубук*) се прави от дряново дърво. Смята се, че дряновата *прачка* е “по-хубава, по-хубав звук изпуска и е по-издръжлива”, “здрав е дрена и е прав” [АИФ, I № 100, с. 10-11; Б., с. 17; О.Ф., с. 51]. Необходима е допълнителна обработка, за да е “по-плътна” и “да отговара”: “Слага се на огин, направи се, изпича се, изделка се да стане. Сурова не. Свива се ако е сурова... Запича се, по-кораво става. Трябва много да се внимава да не изгори. Само да се изсуши” [Д.К., 10/2001, с. 51].

По време на свирене тъпанът, завързан с ремък, се окачва на рамото или на врата на тъпанджията. Голямата и малката палка могат да се държат с дясна или с лява ръка: “Който е десничар, държи тапанарката с дясната ръка, който е левичар, държи я с лявата. Аз държа с дясната тапанарката, с лявата – працката” [Б., с. 18].

В практиката най-често мембраните се привеждат в трептене по три начина: с голяма палка, с малка палка или с ръце.

В музикалното изпълнение двете палки имат различна функция. С голямата се отмерва “главния удар”, “тя е като бас”. С малката палка се “приглаша”, “това са дробовете на тъпана, с чибука се дробят тактовете”. С *токмака* се отмерва силното метроритмично време и се маркират тактовете, а с *чибука* се орнаментира текущия ритъм: “С тапанарката е главния удар. А сос працката е изработката, която треба да прайш красотата на тапана, мелодията. Как да ти кажа кога идва главния удар... Когато почне мелодията, и почваш първо сос тапанарката и после сос працката. Той главния удар държи темпото. А працката украсява работите” [Б., с. 17].

Има специална зурнаджийска музика, в която тъпанджията свири само с тънката *пръчка* и с ръце. Наричат я *небет* – музика за маса, която свиращите могат да изпълняват и седнали. Тъпанджията чука само на едната мембрана.

Старите, *старовремските тъпани* почти не се използват в съвременните зурнаджийско-тъпанджийски формации. Все пак, информация за тях се съхранява в паметта на музикантите, които сами са ги изработвали: “старите се правят ръчно, ние